

Service Learning

Pomáhajme (si) navzájom O stratégii service learning

Alžbeta Brozmanová Gregorová et al.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Agentúra
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR
pre štrukturálne fondy EÚ

ITMS: 26110230077

Rozvoj inovatívnych foriem vzdelávania na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici
Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Obsah

1. Úvod	2
2. Pojem service learning	4
3. Service learning, dobrovoľníctvo, prax	7
4. Fázy service learningu	9
5. Prínosy service learningu	21
6. Princípy service learningu	23
7. Vybrané modely service learningu	26
8. Príklady aktivít	31
9. Tím service learningu na UMB	35
10. Literatúra a odkazy	36

Service to learn, learning to serve.

1. Úvod

Service learning je vyučovacia a učebná stratégia, ktorá sa aplikuje na všetkých stupňoch a typoch škôl najmä v Spojených štátoch amerických, ale v posledných rokoch sa s ňou stretávame aj na viacerých európskych stredných školách a univerzitách. Rovnako sa rozvíja aj v Južnej Amerike, Austrálii a Japonsku. V odbornej zahraničnej literatúre nachádzame nielen niekoľko definícií service learningu, ale aj paradigiem a perspektív nazerania na túto stratégiu (viac napríklad Butin (2010), Jacoby et al. (1996), Moore – Lin Lan et al. (2009)).

Medzi prvé školy, ktoré sa pokúšajú implementovať stratégiu service learning do edukácie na Slovensku, patrí Filozofická fakulta Prešovskej univerzity (viac Skyba – Šoltéssová (2012)).

Od roku 2013 v rámci projektu *Rozvoj inovatívnych foriem vzdelávania na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici* podporeného zo zdrojov Európskej únie sa stratégia service learning začleňuje v rámci viacerých modelov a predmetov aj do vzdelávania na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Zámerom tejto publikácie je predstaviť service learning ako vyučovaciu a učebnú stratégiu, jej základné prvky a prínosy pre zúčastnené strany. Na príklade troch predmetov, v ktorých aplikujeme stratégiu service learning na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici, predstavujeme tri špecifické modely.

V stručnosti sa zaoberáme **predpokladmi realizácie service learningu z pohľadu školy v praxi.**

Publikácia nie je návodom, ako service learning v praxi realizovať, ale má slúžiť skôr ako **inšpirácia** pre učiteľov a učiteľky a organizácie pôsobiace v rôznych komunitách **na zvýšenie angažovanosti** mladých ľudí a **rozvíjanie kompetencií**, ktoré sú potrebné pre ich **uplatnenie** v spoločenskom a pracovnom živote.

2. Pojem service learning

Alliance for Service-Learning in Education Reform v USA (1995) definuje service learning ako metódu, prostredníctvom ktorej sa mladí ľudia učia a rozvíjajú cez aktívnu participáciu v premyslene organizovanej dobrovoľníckej skúsenosti, ktorá:

- reaguje na aktuálne potreby komunity,
- je koordinovaná v spolupráci školy a komunity,
- je integrovaná v rámci akademického kurikula,
- poskytuje štruktúrovaný čas na premýšľanie, hovorenie a písanie o tom, čo človek počas vykonávania dobrovoľníckej aktivity robil a videl,
- umožňuje mladým ľuďom využiť novonadobudnuté akademické vedomosti a zručnosti v reálnych životných situáciách v ich vlastných komunitách,
- zlepšuje obsah vyučovania realizovaný v prostredí školy rozšírením učenia sa študentov a študentiek mimo školy/triedy,
- pomáha posilňovať rozvoj zmyslu pre pomoc iným.

National Commission on Service Learning (Národná komisia pre service learning v USA) vo svojej definícii uvádza, že „service learning kombinuje ciele služby so vzdelávacími cieľmi so zámerom priniesť zmenu obom stranám – prijímateľovi i poskytovateľovi služby. To sa dosahuje prostredníctvom kombinácie úloh súvisiacich so službou so štruktúrovanými príležitosťami, ktoré zahŕňajú úlohy vo vzťahu k sebareflexii, sebarozvoju a nadobudnutiu a porozumeniu významu hodnôt, zručností a vedomostí“ (Fiske, 2001).

Národná komisia zdôrazňuje **prepojenie service learningu s akademickým obsahom**, jeho štandardmi a učebnými cieľmi, ako aj efekt **reciprocity**, teda prínos pre všetky zainteresované strany – študentov/študentky, organizácie/komunitu a školu. Zároveň upozorňuje, že service learning **nie je**:

- epizodický dobrovoľnícky program;
- pripojenie dobrovoľníctva na existujúce kurikulum;
- absolvovanie dobrovoľnícky odpracovaných hodín len s cieľom ukončenia kurzu;
- alternatívna služba stanovená ako trest určený súdom alebo školou;
- len pre vysokoškolských študentov a študentky;
- zameraný jednostranne, t. j. získava len dobrovoľník alebo len komunita (Fiske, 2001).

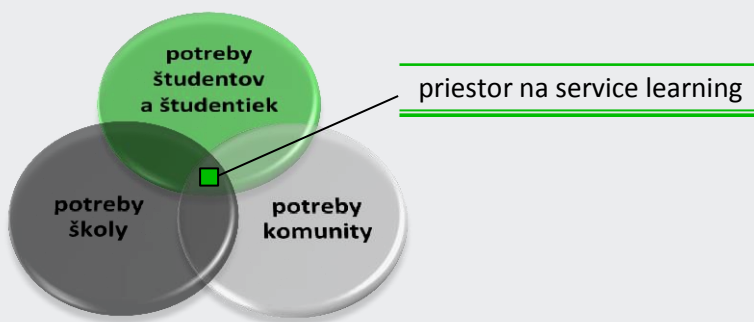
Podstatným znakom stratégie service learning je, že je chápaná ako **vyučovacia a učebná stratégia**, ktorá integruje **zmysluplnú službu v komunite so vzdelávaním a reflexiou**.

Autorská skupina Koliba, Campbell a Shapiro (2006), ktorá sa zaoberala praxou service learningu v lokálnom kontexte vybraných školských komunít, definovala šesť kľúčových charakteristík service learningu:

- zreteľne artikulovaný partner v komunite, ktorým môžu byť lokálne inštitúcie a organizácie, ale aj jednotlivci;
- existencia poskytnutej služby;
- existencia učebných cieľov, ktoré sprevádzajú skúsenosť v rámci service learningu;
- existencia reflexie používanej na facilitáciu učebných cieľov;
- dlhodobejšie trvanie;
- vysoký stupeň participácie študentov a študentiek.

Táto metóda nie je zameraná iba na proces učenia, ale aj na proces učenia sa, preto sa service learning na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici definuje ako **aktívna stratégia učenia a učenia sa založená na službe v prospech iných s cieľom rozvoja osobnosti a formovania občianskej zodpovednosti**. Pri takomto chápaní je potom zrejmé, že samotnej realizácii nevyhnutne predchádza definovanie potreby študenta/študentky, potreby komunity a potreby organizácie a až následne sa vytvára/hľadá aktivita, ktorou sa dosiahne naplnenie všetkých zistených potrieb.

Service learning vychádza z prieniku troch skupín potrieb: potrieb študentov a študentiek, potrieb školy a potrieb komunity. Prienik týchto potrieb tvorí vhodný priestor na realizáciu service learningu v akomkoľvek predmete.

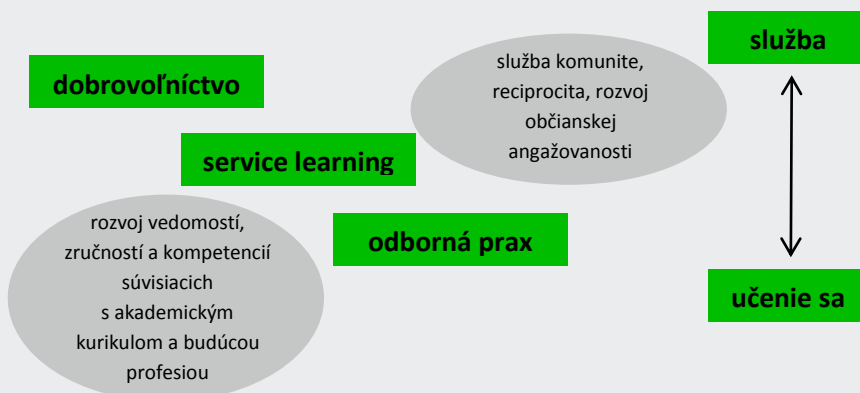

3. Service learning, dobrovoľníctvo a prax

V rámci vymedzenia koncepcie service learning považujeme za dôležité vyjasnenie pozície service learningu vo vzťahu k ostatným formám participácie a učenia/učenia sa študentov a študentiek. Ako uvádzajú Lipčáková a Matulayová (2012), tieto formy je možné rozlíšiť na základe cieľa, respektíve zamerania a časového hľadiska.

Kým **dobrovoľníctvo** je zamerané viac na službu, **odborná prax** sa zasa viac zameriava na vzdelávanie a rozvíjanie špecifických kompetencií potrebných pre výkon profesie. Pri **service learningu** dochádza k spojeniu služby a vzdelávania.

Odlíšnosť medzi service learningom a ostatnými formami participácie a učenia sa študentov a študentiek možno vyjadriť aj touto schémou:

Service to learn, learning to serve.

Rozdiel medzi service learningom a odbornou praxou ako súčasťou prípravy na profesiu je najmä v reciprocite (získava nielen študent a študentka, ale aj komunita/organizácia) a zameraní aj na rozvoj občianskej angažovanosti študentov a študentiek.

V odbornej literatúre a na medzinárodných fórach sa stretávame aj so zaradením service learningu medzi modely alebo formy dobrovoľníctva. V tomto prípade sa zdôrazňuje najmä skutočnosť, že kredity alebo body, ktoré študent/študentka získava za absolvovanie service learningových aktivít, nie sú spojené so službou, t. j. nie sú udelené za samotnú dobrovoľnícku aktivitu, ale za to, čo sa študent/študentka naučil/naučila. **„Odmena“ je spojená s procesom učenia, nie s procesom služby.** Zároveň je service learning chápaný ako model dobrovoľníctva založený na rozvoji zručností („skills based volunteering“). V tomto modeli dobrovoľníctva sa dôraz kladie nielen na prínosy pre prijímateľa pomoci, ale najmä pre dobrovoľníka/dobrovoľníčku, ktorému má umožniť rozvoj špecifických vedomostí, zručností či kompetencií.

Service learning sa oproti dobrovoľníctvu a praxi vymedzuje aj **kritickou reflexiou** realizovanou vo všetkých jeho fázach, pričom práve reflexia sa zdôrazňuje ako špecifická a kľúčová charakteristika tejto stratégie.

4. Fázy service learningu

Už John Dewey (2001), americký filozof a predstaviteľ pragmatizmu, v prvej polovici 20. storočia zdôrazňoval úzky vzťah medzi skúsenosťami z praktickej činnosti a efektívnym vzdelávaním. Presadzoval, aby školské vyučovanie bolo prakticky a skúsenostne zamerané. Za dôležitý považoval priamy kontakt študentov a študentiek s obsahom štúdia, t. j. nestačí o ňom len čítať alebo počúvať. Podľa neho je vyučovacia metóda tým účinnejšia, čím viac sa približuje ku skutočnému životu, pretože skúsenosť sa nezískava na základe akejkoľvek činnosti, ale len takej, v ktorej sa deje niečo nové a zároveň nadväzuje na to, čo už v našom osobnom systéme poznania máme. Práve táto myšlienka inšpirovala D. A. Kolba (1984) k vytvoreniu jedného z najznámejších modelov skúsenostného učenia, z ktorého vychádza aj stratégia service learning.

Service to learn, learning to serve.

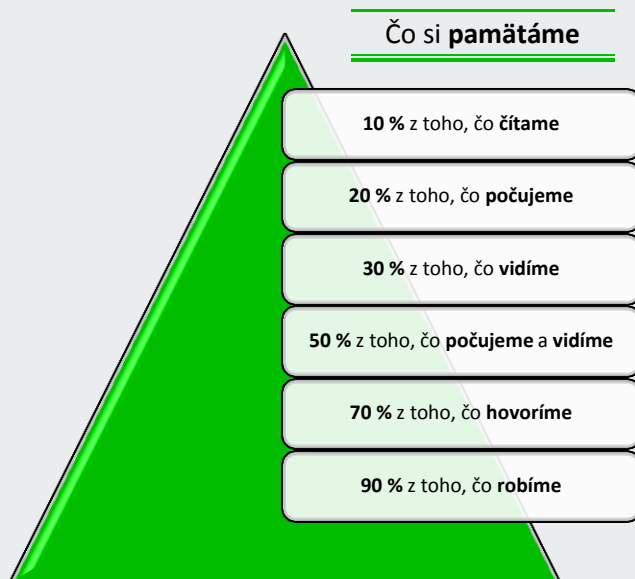
Východiskom je bezprostredná **konkrétne skúsenosť** študenta/študentky so svetom a so sebou. Študenti a študentky zážitok, novú skúsenosť, praktickú činnosť či konkrétnu aktivitu vnímajú, prežívajú, pozorujú a premýšľajú o nej aj o sebe. Tieto z rôznych hľadísk analyzujú, rozmyšľajú o nich v intenciách ich vzdelávania, budúcej praxe i bežného života. Ide o **spätný pohľad na skúsenosť, t. j. reflexiu**. Výsledkom reflexie je analýza a interpretácia skúsenosti a jej zasadenie do logického rámca, konceptualizácia skúsenosti na abstraktnej úrovni, čo vedie k tvorbe pojmov, teórií, hypotéz a pravidiel. Výsledkom reflexie je **zovšeobecnenie skúsenosti v teórii**.

V Kolbovom cykle nasleduje **aktívne experimentovanie**, aplikácia získaných poznatkov do praxe. Prináša novú skúsenosť s použitím nadobudnutých poznatkov a overuje nové zručnosti v realite. Táto fáza zahŕňa aj plánovanie ďalších krokov a/alebo prípravu novej akcie, pričom nová skúsenosť sa opäť reflektuje v ďalšom cykle.

Proces utvárania vedomostí študentov a študentiek v tomto modeli nie je lineárnym procesom, ale cyklickým. Z začiatku môžeme v ktorejkoľvek fáze cyklu.

Niektorí/niektoré študenti/študentky uprednostňujú začiatok procesu učenia sa v inej fáze ako ostatní, čo je determinované napríklad odlišnosťou v kognitívnych štýloch a štýloch učenia sa, preto je Kolbov cyklus všeobecne platný.

V nadväznosti na teóriu J. Deweyho už v roku 1946 E. Dale vytvoril tzv. kužeľ skúseností, ktorý zobrazuje vzájomný vzťah edukačnej metódy a jej efektívnosti:

Service to learn, learning to serve.

Efektívne vedené zážitkové učenie je výhodné aj preto, lebo poskytuje:

- Autonómne učenie založené na spoznávaní a prijímaní poznatkov prostredníctvom osobného rozhodnutia, pri plnej akceptácii osobných postojov študentov a študentiek a pri maximálnom podporovaní kritického a nezávislého pozitívneho myslenia.
- Synergický efekt vzájomného obohacovania a vzdelávania všetkých účastníkov a účastníčok – všetci sa môžu učiť od všetkých, z ich životných skúseností. Synergia sa dosahuje spojením pozitívnych síl a snáh všetkých zúčastnených.

- Transfer ako možnosť preniesť a využiť získané poznatky a výcvikovú skúsenosť do reálnych oblastí života (Labáth, 1999).

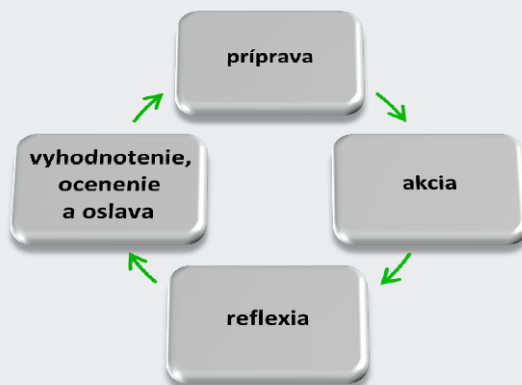
Pri uvažovaní o implementácii service learningu do kurikula školy (školský vzdelávací program) je dôležité vyjasniť si potreby samotnej školy a vo vzťahu k danému predmetu premyslieť:

- koncepciu samotného predmetu (začlenenie service learningu do existujúceho predmetu v učebnom pláne školy alebo vytvorenie nového predmetu v učebnom pláne školy; ide o výber modelu service learningu, stanovenie učebných cieľov, definovanie úloh jednotlivých subjektov);
- obsah a spôsob školenia (teoretickú prípravu) jednotlivých subjektov (školy, učiteľov a učiteľiek, organizácie/komunity, študentov a študentiek, prípadne tiež dobrovoľníckeho centra);
- vytvorenie organizačných podmienok na realizáciu;
- vytvorenie syláb predmetu s aplikáciou service learningu.

Uspokojenie požiadaviek školy aj študentov a študentiek sa podarí, len ak service learningová aktivita bude mať akademický význam, preto je potrebné pred aplikovaním service learningu zvážiť tematické začlenenie a následne aj organizačné začlenenie service learningu do predmetu alebo danej disciplíny. Po vypracovaní uvedených bodov sa môže service learning využiť ako vyučovacia stratégia v súvislosti s vybraným predmetom (Xing – Hok Ka Ma, 2010).

V samotnej stratégii service learning rozoznávame väčšinou 4 kroky (niektorí odborníci a odborníčky rozlišujú 5 krokov, pretože vnímajú krok vyhodnotenia a oslavy/ocenenia ako samostatné), ktoré vychádzajú

z cyklu Kolbovho učenia, ako ich ukazuje obrázok:

13

1. Prípravná fáza

Príprava service learningovej aktivity zvyčajne zahŕňa zmapovanie potrieb organizácií/komunity, zmapovanie potrieb študentov a študentiek, ich teoretickú prípravu, vyjasnenie očakávaní a obáv, nadviazanie spolupráce s organizáciami/komunitou, výber a plánovanie service learningovej aktivity (Duncan – Kopperud, 2008).

A) Zmapovanie potrieb organizácií/komunít

Zmapovanie potrieb organizácií/komunity smeruje k výberu organizácií, v ktorých existujú reálne potreby, ktoré by mohli byť service learningovými aktivitami uspokojené, a zároveň v nich pracujú zamestnanci a zamestnankyne, ktorí sú ochotní prijať a prípadne viesť študentov a študentky v priebehu service learningovej aktivity (Xing – Hok Ka Ma, 2010).

Service to learn, learning to serve.

Organizácie/komunity sa tak stávajú „zdrojom“ efektívnych nápadov pre samotné service learningové aktivity. Univerzita/škola (koordinátor/koordinátorka) by mala disponovať zoznamom takýchto organizácií, ktorý však nemusí byť konečný. Ide skôr o to, aby študenti a študentky mali predstavu o tom, aké sú ich možnosti v predmete, v rámci ktorého sa zapoja do service learningovej aktivity. Foriem, ktoré môžeme využiť pri mapovaní potrieb organizácií/komunit, je viacero (osobný rozhovor, oficiálny list, anketový prieskum a i.). Do mapovania potrieb môžu byť zapojení aj študenti a študentky.

B) Zmapovanie potrieb študentov a študentiek

Service learning by mal byť prispôsobený potrebám študentov a študentiek a úrovni ich sebarozvoja (Xing – Hok Ka Ma, 2010). Mapovanie ich potrieb môže prebiehať taktiež rôznymi spôsobmi. Samotné zmapovanie potrieb môže nastoliť veľké množstvo možností a cieľov pre zameranie service learningových aktivít. Identifikácia potrieb a následný výber vhodných aktivít je podstatou service learningu, ktorý vychádza z prieniku potrieb troch skupín (študentov a študentiek, školy a organizácie/komunity). Prienik týchto potrieb tvorí vhodný priestor na realizáciu service learningu v akomkoľvek predmete.

C) Teoretická príprava študentov a študentiek

Teoretická príprava študentov a študentiek je prepojená s jasnými vzdelávacími cieľmi predmetu a s možnosťou ich aplikácie v organizáciách/komunitách. Študenti a študentky sa učia, čo sa od nich očakáva a taktiež čo

oni sami môžu od service learningovej aktivity očakávať. Mali by pochopiť, ktoré teoretické vedomosti, zručnosti a informácie sú potrebné na vykonávanie aktivity a tiež si osvojiť základné kroky service learningovej aktivity. V príprave je vhodné zdôrazniť potrebu vnímavého a citlivého prístupu kľuďom, s ktorými budú v rámci svojej aktivity pracovať. Tiež je dôležité nezabudnúť na motiváciu študentov a študentiek, preto je potrebné analyzovať dôvody, prečo sa do service learningovej aktivity zapojili, prípadne nájsť správne prepojenie medzi predmetom a aktivitami, ktorým sa už venujú a sú im blízke.

15

D) Nadviazanie spolupráce s organizáciami/komunitou

Service learning je o službe/aktivite v danej komunite či organizácii, preto je jedným z kľúčových krokov vo fáze prípravy nadviazanie spolupráce. Spoluprácu s organizáciami/komunitou môžu začať rozvíjať aj samotní študenti a študentky počas procesu mapovania potrieb. Skúsenosti potvrdzujú, že ak sú študenti a študentky zapojení do kontaktovania potenciálnych partnerov, učia sa viac o rozhodovaní a nadväzovaní spolupráce (Berman, 2006).

E) Výber a plánovanie service learningovej aktivity

Príprava service learningovej aktivity zahŕňa identifikáciu problému v organizácii/komunita, ktorý je potrebné riešiť – od konkretizácie problému (potreby) závisí následný výber a plánovanie service learningovej aktivity. V rámci plánovania môžu študenti a študentky vypracovať plán aktivity, ktorý pozostáva

z identifikačných údajov subjektov (tútora/tútorky, študentiek a študentov, organizácie alebo komunity, prípadne ďalších spolupracujúcich subjektov), údajov o aktivite (názov aktivity, východisková situácia, ciele aktivity), plánu aktivity (popis aktivity, zodpovedná osoba), časový harmonogram aktivity, stručný rozpočet (položka, suma), informácie o spôsobe jej financovania, medializovania a vyhodnocovania.

2. Akcia/služba

Akcia zahŕňa priamu aktivitu (službu) a vzdelávanie prostredníctvom sociálneho učenia sa. Je to skutočná práca vykonaná v prospech danej komunity/organizácie. Študenti a študentky sú povinní absolvovať predpokladaný počet hodín dobrovoľníckej práce počas celého semestra. Prostredníctvom praktických skúseností sa u študentov a študentiek konštruujú vedomosti, ktoré podporujú pochopenie svojej roly v danej aktivite (Xing – Hok Ka Ma, 2010).

Aby táto aktivita bola service learningovou aktivitou, musí spĺňať niekoľko podmienok:

- aktivita musí mať jasný cieľ, ktorý reflektuje potreby študentov a študentiek, komunity/organizácie a školy;
- poskytuje študentom a študentkám vlastné skúsenosti prostredníctvom možnosti vyskúšať si teóriu v praxi;
- je zabezpečené vedenie zo strany vyučujúceho a vyučujúcej (prípadne iného odborníka/odborníčky v danej téme).

Samotná služba v komunite môže prebiehať rôznymi spôsobmi (ako aktivita počas celého semestra alebo ako jednorazová aktivita s rôznym časovým vymedzením). Môže ísť o aktivitu, kde študenti a študentky budú

musieť použiť fyzickú prácu, svoje rozumové schopnosti či poskytnúť sociálnu a emocionálnu podporu (Duncan – Kopperund, 2008).

Typy service learningových aktivít

- **Osobné (priame) aktivity:** ide o osobnú službu, v rámci ktorej sa študenti a študentky priamo zapájajú do service learningovej aktivity. Príkladom je doučovanie, čistenie vybranej plochy, zorganizovanie voľnočasovej aktivity a iné.
- **Distribúované (nepriame) aktivity:** ide o neosobnú, teda nepriamu službu študentov a študentiek pre vybranú organizáciu/komunitu. Takouto aktivitou môže byť napríklad distribúcia potravín alebo oblečenia, zorganizovanie zbierky, zapojenie iných subjektov (ľudí, odborníkov, organizácií).
- **Občianske aktivity:** ide o aktivity zamerané na presadzovanie zmien v komunite. Príkladom je lobing, advokácia, kampane a iné.

Úlohou service learningu je **poskytnúť bezpečné prostredie**, v ktorom si študenti a študentky môžu **vyskúšať** doteraz nadobudnuté zručnosti. Zároveň sa v tomto prostredí môžu **naučiť** nové zručnosti, čím si posilňujú vlastnú sebadôveru.

3. Reflexia

Ďalšou fázou service learningu je reflexia skúseností študentov a študentiek a jej prepojenie na časť teoretickej prípravy. Vzdelávanie sa prostredníctvom služby pre iných neprebíha automaticky. Po ukončení service learningovej aktivity sa študenti a študentky prostredníctvom skúseností, ktoré zažili, môžu cítiť spokojne a šťastne.

Service to learn, learning to serve.

Na ukončenie vzdelávacieho cyklu je však potrebné zapojiť **kritické myslenie**, ktoré pomôže študentom a študentkám osobnostne i vedomostne rásť. **Reflexia je kľúčom k pochopeniu významu celej service learningovej aktivity.** Ideálne je reflexiu uskutočňovať pred, počas a po service learningovej aktivite, pričom záverečná reflexia by sa mala realizovať čo najskôr po jej ukončení.

Reflexia je proces, v ktorom študenti a študentky sumarizujú skúsenosti z rôznych stránok a kriticky rozmyšľajú o tom, čo a ako sa udialo. Pri pohľade späť sa hľadajú súvislosti medzi výsledkom aktivity a činnosťou jednotlivca i celej skupiny.

Reflexia tiež ukazuje, ako možno nadobudnuté skúsenosti využiť v ďalšom konaní. Odhaľuje tak transfer do bežného života, ako aj možnosť prepojenia teoretických poznatkov so skúsenosťou.

Reflexia sa môže realizovať v niekoľkých rovinách:

- **Intrapersonálna rovina** – ide o reflexiu pocitov jednotlivcov, ich vedomostí, skúseností a zručností v súvislosti so sebauvedomením.
- **Interpersonálna rovina** – reflexia v súvislosti s dianím v skupine, zdieľanie skúseností a zážitkov zo skupinovej práce; prebieha sociálne učenie, t. j. hľadanie toho, čo sa študenti a študentky navzájom od seba naučili.
- **Rovina uplatnenia** – transfer, čo je z reflexie využiteľné v živote i budúcej profesii, ide o hľadanie získaných skúseností a prepojenie teoretických poznatkov.

V tejto fáze sú využívané rôzne spôsoby reflexie – od individuálnych písomných reflexií cez vzájomné zdieľanie skúseností a ich reflektovanie v skupinách študentov a študentiek až po workshopy s účasťou klientov a klientok a pracovníkov a pracovníčok organizácií a komunít.

4. Vyhodnotenie, ocenenie a oslava

Aby bola vzdelávacia stratégia service learning efektívna, je dôležité mať jasne definovaný vzdelávací cieľ, čiže očakávaný výstup. Je potom jednoduchšie nájsť spôsob, ako zmerať úspešnosť dosiahnutých výstupov.

Vyhodnotenie hovorí o miere vplyvu skúseností počas service learningovej aktivity na samotných študentov a študentky. Dáva študentom a študentkám, ako aj tútorom a tútorkám aktivity nový smer na zlepšenie, rast a zmenu (Jacoby, 1996). Spôsoby merania výsledkov môžu byť rôznorodé, pri rozvoji konkrétnych kompetencií je možné merať ich úroveň, prípade nárast napríklad pomocou škálovaných dotazníkov.

Je dôležité uvedomiť si, že v rámci hodnotenia sa môžeme zamerať nielen na samotných študentov a študentky, ale aj na ich service learningovú aktivitu, na spoluprácu s organizáciou či komunitou a prínos service learningu pre školu.

Súčasťou fázy vyhodnocovania je oslava a oceňovanie. Pri vyhodnocovaní service learningovej aktivity študentov a študentiek je dôležitá orientácia na **pozitíva**, preto sa odporúča oceniť napríklad aj **snahu** zapojiť sa. Aj v prípade, ak sa cieľ aktivity nepodarilo naplniť, je

vhodné vyzdvihnúť práve to, čo sa **podarilo**. Preto je dôležitou súčasťou prezentácia aktivít a výsledkov aktivít samotnými študentmi a študentkami.

Vhodná propagácia môže zároveň slúžiť ako účinná motivácia na zapojenie sa ďalších študentov a študentiek do budúcich service learningových aktivít. Na prezentáciu service learningových aktivít je možné použiť viaceré metódy (článok a fotografie v miestnych novinách, na webovej stránke, na nástenke a i.).

Service learningová aktivita neprináša finančný zisk, existujú však rôzne cesty ocenenia zapojených študentov a študentky. Pri nich prácu študentov a študentiek oceňujú predovšetkým tí, pre ktorých svoju service learningovú aktivitu vykonali, ale aj ich rovesníci a rovesníčky, škola a komunita. Preto sa súčasťou ocenenia okrem samotného poďakovania môžu stať malé darčeky (náramky, odznaky), výstava fotografií, vystavenie certifikátu, prezentácia aktivity pred ďalšími spolužiakmi a spolužiačkami či inými učiteľmi a učiteľkami.

Bez ohľadu na to, v akom modeli service learning prebieha, či aká dlhá je služba študentov a študentiek v organizácii/komunite a čo obsahuje, je dôležité, aby predmet, ktorý je postavený na stratégii service learning, **obsahoval všetky uvedené prvky a aplikoval ich ako vzájomne prepojené.**

5. Prínosy service learningu

A) Pre študentov a študentky

- rozvíja kritické myslenie,
- prehľbuje pochopenie rôznych kultúr a komunít,
- poskytuje príležitosť na rozvoj pružnosti (flexibility) a otvorenosti,
- rozvíja vedomosti a schopnosti z oblasti práce s komunitou,
- zlepšuje zručnosti v oblasti komunikácie, spolupráce a vedenia,
- poskytuje priestor na otestovanie schopností, záujmov a hodnôt potenciálne využiteľných v zamestnaní,
- spája študentov a študentky so snahou dosiahnuť spoločný cieľ,
- umožňuje multispektrálne videnie problematiky v práci s rôznymi ľuďmi,
- umožňuje interakciu s rôznymi cieľovými skupinami,
- poskytuje požadované profesijné skúsenosti,
- prehľbuje záujem o danú problematiku,
- ovplyvňuje hodnoty, presvedčenie, postoje,
- zvyšuje sebavedomie a sebadôveru,
- rozvíja spoločenskú zodpovednosť,
- dáva zmysluplnosť a pocit užitočnosti,
- poskytuje čas na reflexiu a kreatívne riešenia,
- zvyšuje motiváciu na výkon budúceho povolania,
- ponúka možnosti sebarozvoja,
- zvyšuje pocit zodpovednosti za blaho spoločnosti,
- podporuje pocit spolupatričnosti k univerzite a ku komunite,
- rozvíja občianske a manažérske schopnosti,
- vytvára priestor na sebarealizáciu.

Service to learn, learning to serve.

B) Pre univerzitu/školu

- podporuje interaktívne vyučovacie metódy,
- podporuje vzájomné učenie sa a diskusie medzi učiteľmi a učiteľkami univerzity a študentmi a študentkami,
- vedie k rozvoju vedy, realizácii výskumu a rozšíreniu publikačnej činnosti učiteľov a učiteľiek,
- robí štúdium na vysokej škole atraktívnejším,
- zapája študentov a študentky s rôznymi štýlmi učenia sa,
- poskytuje priestor na nadväzovanie kontaktov so študentmi a študentkami iných katedier a odborov,
- poskytuje príležitosť bližšie sa zoznámiť s problematikou komunity na odbornej i ľudskej úrovni,
- zlepšuje univerzitnú klímu a pozitívnu atmosféru v škole,
- zvyšuje schopnosť univerzity reagovať na potreby spoločnosti,
- zvyšuje konkurencieschopnosť univerzity,
- vytvára priestor na spoluprácu univerzity na národnej a medzinárodnej úrovni,
- zlepšuje spoluprácu medzi samotnými študentmi a študentkami, univerzitou a komunitou/organizáciami.

C) Pre komunitu/organizáciu

- získava ľudské zdroje potrebné na uspokojovanie potrieb členov a členiek komunity,
- prináša nadšenie a nové perspektívy,
- rozširuje možnosť rozvíjania dobrovoľníctva,
- vytvára priestor na získanie skutočných informácií o potrebách komunity,
- rozvíja spájanie sa s inými organizáciami v komunite,
- podporuje občiansku participáciu a eliminuje rodové stereotypy,
- zvyšuje efektivitu, kvalitu a rozsah služieb ponúkaných členom komunity.

6. Princípy service learningu

VZDELÁVANIE alias (service) LEARNING

1. Efektívny service learning stanovuje jasné vzdelávacie ciele, ktoré sú zamerané na využívanie pojmov, obsahu a zručností z akademických disciplín a ktoré vedú študentov a študentky k aktívnemu budovaniu vlastných vedomostí.
2. Pri efektívnom service learningu študenti a študentky riešia úlohy, ktoré ich nútia myslieť kriticky a obohacujú tak ich rozvoj v kognitívnej aj osobnostnej oblasti.
3. Pri efektívnom service learningu je evalvácia využívaná ako spôsob hodnotenia študentovho učenia sa a zároveň ako doklad a vyhodnotenie, do akej miery študent/študentka dokázal/dokázala prepojiť obsah vzdelávania a zručnosti vo svojej service learningovej aktivite.

SLUŽBA alias SERVICE (learning)

4. Študenti a študentky sa zapájajú do service learningových aktivít, ktoré majú jasné ciele, týkajú sa skutočných potrieb školy alebo komunity a sú prínosom pre nich samých/samé i ostatných.
5. Service learning poskytuje študentom a študentkám konkrétne príležitosti učiť sa novým zručnostiam a kritickému mysleniu, ale aj príležitosti otestovať si svoju novú rolu v prostredí, v ktorom často berú na seba riziko, ale ktoré zároveň odmeňuje ich vklady.

Service to learn, learning to serve.

6. Efektívny service learning využíva v rámci systematickej evalvácie service learningových aktivít a ich výsledkov formatívne aj sumatívne hodnotenie.

Kľúčové východiská podpory service learningu

7. Snahou efektívneho service learningu je prepojiť službu komunite/škole a akademické učenie.
8. Service learning prepája školu a komunitu novými a pozitívnymi spôsobmi a je vnímaný a podporovaný ako neoddeliteľná súčasť života školy a komunity.
9. Kľúčovými prvkami service learningu sú príprava aktivity a reflexie.
10. Efektívny service learning sa snaží maximalizovať študentov/študentkin vklad pri výbere, projektovaní, realizácii a vyhodnocovaní service learningovej aktivity.
11. Efektívny service learning oceňuje/podporuje rozmanitosť.
12. Efektívny service learning podporuje komunikáciu a interakciu s komunitou, ako aj partnerstvo a vzájomnú spoluprácu s ňou.
13. Študenti a študentky sú pripravení/pripravené na všetky aspekty ich service learningových aktivít vrátane:
 - jasného pochopenia ich aktivity a úloh,
 - pochopenia požadovaných zručností a informácií potrebných na vykonávanie aktivity,
 - povedomia o bezpečnostných opatreniach,
 - vedomia o potrebe byť vnímavý a citlivý voči ľuďom, s ktorými budú v rámci svojej service learningovej aktivity pracovať.
14. Pri reflexiách študentov a študentiek pred, počas a po service learningovej aktivite sa využíva viacero metód, ktoré podporujú kritické myslenie a sú nosné z pohľadu stanovenia a plnenia učebných cieľov.

15. Pri oceňovaní, oslave a ďalších hodnoteniach práce študentov a študentiek je vhodné využívať najrozmanitejšie metódy a spôsoby oceňovania. Prácu študentov a študentiek oceňujú tí, pre ktorých vykonávajú service learningové aktivity vrátane ich rovesníkov/rovesníčok, školy a komunity.
16. Pre úspech service learningových aktivít je nevyhnutné kvalifikované vedenie a poradenstvo tzv. tútorov/tútoriek.
17. Zachovanie kvality a kontinuity programu service learning v rámci vzdelávacích aktivít zabezpečuje príprava a rozvoj učiteľov a učiteľiek (tútorov a tútoriek) service learningu v rámci cielených školení, ktoré oboznamujú najmä s filozofiou a metodikou service learningu (*Essential Elements of Service-learning*, 1999).

7. Vybrané modely service learningu

V teórii a praxi rozlišujeme niekoľko modelov service learningu. Tie sa odlišujú najmä spôsobom začlenenia service learningovej aktivity do predmetu, respektíve štúdia študenta a študentky, formou práce študenta a študentky (individuálne alebo skupinové aktivity), charakterom service learningového projektu a počtom hodín service learningových aktivít.

Na základe vyhodnotenia potrieb študentov a študentiek aplikujeme od akademického roka 2013/2014 stratégiu service learning na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici v rámci troch predmetov. Tieto tri príklady zároveň predstavujú najčastejšie aplikované modely service learningu. Vo všetkých troch prípadoch sú študenti a študentky na začiatku akademického roka oboznámení/oboznámené s cieľmi predmetu, jeho obsahom a systémom bodového hodnotenia. Časť predmetu sa realizuje ako konkrétna aktivita v komunite. V prípade, že sa študent/študentka aktivity v komunite nechce zúčastniť, má možnosť realizovať náhradnú úlohu (okrem predmetu service learning, ktorého koncepcia takúto možnosť neponúka, preto pred prihlásením sa na predmet študentov a študentky osobitne oboznamujeme s podmienkami jeho absolvovania).

Pokiaľ ide o ponuku konkrétnych aktivít v komunite, volíme niekoľko možností:

- podoba a priebeh aktivít sú dopredu naplánované s organizáciami, s ktorými existuje už dlhodobější spolupráca;

- aktivity reagujú na potreby organizácií, ktoré boli oslovené na spoluprácu, ale ich podobu aj spôsob realizácie určujú študenti a študentky;
- aktivity plánujú a tvoria študenti a študentky na základe nimi realizovaného prieskumu potrieb komunity alebo poznania týchto potrieb.

Prvý model zavedenia service learningu v podmienkach UMB predstavuje už niekoľkoročná aplikácia v predmete *tretí sektor a mimovládne organizácie*. V rámci predmetu môžu študenti a študentky získať určený počet bodov za vypracovanie a prezentáciu seminárnej práce na tému „Získavanie zdrojov v oblasti tretieho sektora – fundraising“ alebo sa môžu zúčastniť verejnej zbierky organizovanej rôznymi organizáciami. Katedra sociálnej práce PF UMB v Banskej Bystrici a Centrum dobrovoľníctva v posledných rokoch spolupracujú na zbierkach s viacerými organizáciami, najmä s Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska „Biela pastelka“, s Ligou za duševné zdravie na zbierke „Dni nezábudiek“, s UNICEFOM na zbierke „Modrý gombík“, nadáciou Socia na zbierke „Lienka“ a s Hodinou deťom.

Alternatívu účasti na zbierke si vyberá približne 95 % študentov a študentiek. Pred samotnou zbierkou prebieha teoretická príprava, ktorá pozostáva z dvoch častí:

- v prvej časti absolvujú študenti a študentky prednášku o verejnej zbierke, počas ktorej sa rozoberajú podmienky organizácie zbierky, ktoré musí organizácia naplniť, ak chce tento typ fundraisingovej aktivity realizovať, a uvažuje sa aj o jej povinnostiach pred, počas a po konaní zbierky;

- v rámci druhej časti sa študenti a študentky oboznámia s konkrétnou zbierkou, systémom jej organizácie a svojimi povinnosťami.

Po príprave sa študenti a študentky zúčastnia na zbierke, po ktorej nasleduje reflexia ich skúsenosti v rámci seminárov i písomných sebareflexií. Reflexia je zameraná na získané vedomosti a zručnosti, pozitívne a negatívne zážitky a skúsenosti. Zároveň sa venujeme problematike darcovstva a darovania so zameraním na to, kto sú darcovia a daryne, čo motivuje ľudí dávať, aké sú faktory ovplyvňujúce to, že niekto daruje peniaze.

Účasť na zbierke hodnotia študenti a študentky vo svojich sebareflexiách veľmi pozitívne. Oceňujú najmä konkrétne vedomosti a skúsenosti, ktoré pri účasti na zbierke získali, a to v oblasti organizácie takejto aktivity, ako aj pri komunikácii s potenciálnymi darcami. Kým pri teoretickej príprave si nevedeli predstaviť, že by zbierku mali sami zorganizovať, po účasti na zbierke majú študenti a študentky reálnu predstavu a pocit, že by to zvládli. „Pridanou hodnotou“ sú aj finančné prostriedky vyzbierané na pomoc iným ľuďom. O sume, ktorú študenti a študentky vyzbierali na každej zbierke, ich vždy informujeme a na záver celú sumu zverejníme.

Druhým predmetom, v rámci ktorého realizujeme koncepciu service learning, je *metodológia vied o človeku*. Aj v tomto prípade rešpektujeme všetky fázy tejto koncepcie – prípravu, akciu, reflexiu, evalváciu a oslavu. Cieľom predmetu je získať vedomosti a zručnosti nevyhnutné pre realizáciu kvantitatívneho výskumu v sociálnej práci.

Študenti a študentky popri prednáškach z metodológie výskumu majú za úlohu pripraviť a zrealizovať prieskumy na základe potrieb praxe. Pre analýzu potrieb praxe sme oslovili viacero odborných pracovísk z oblasti sociálnej práce, ako aj regionálnu a miestnu samosprávu a na základe ich potrieb sme zostavili zoznam výskumných tém. Študenti a študentky sú rozdelení do skupín, v rámci ktorých je ich úlohou počas semestra priebežne pripraviť projekt výskumu, následne výskum zrealizovať a aj uskutočniť analýzu a interpretáciu výskumných zistení a napísať správu z výskumu pre potreby konkrétnej organizácie.

Tretím modelom aplikácie service learningu je dvojsemestrálny výberový predmet *service learning*. Je zameraný na rozvoj kompetencií (vedomostí, zručností a postojov) študentov a študentiek potrebných na realizáciu aktivít v prospech iných ľudí. Zámerom je naučiť študentov a študentky pracovať v tíme, plánovať aktivity, propagovať, primerane komunikovať, plánovať v čase, urobiť rozpočet, zrealizovať a vyhodnotiť akciu. Jeho vyučovacia časť sa realizuje formou dvoch desaťhodinových blokov, počas ktorých riešiteľský tím lektorsky sprevádza študentov a študentky príslušnými témami.

Okrem teoretických vedomostí a praktických skúseností je cieľom tejto časti predmetu aj s využitím tvorivých a aktivizujúcich metód dosiahnuť u študentstva zvnútornenie poznania, že koncepcia service learning nepredstavuje jednosmerné vzdelávanie sa (tok informácií od učiteľa k žiakovi), ale ide o rozvoj kompetencií (vedomostí, zručností a postojov) študentov a študentiek potrebných na realizáciu aktivít v prospech iných ľudí.

V druhej fáze predmetu sa ťažisko aktivity prenáša na študentov a študentky, ktorí vo vytvorených skupinách majú za cieľ identifikovať vlastnú potrebu, potrebu komunity a školy a vytvoriť aktivitu smerujúcu k ich naplneniu najneskôr do konca letného semestra príslušného akademického roka. Pri tejto práci aj naďalej spolupracujú so svojimi vyučujúcimi formou tútorstva, kde minimálne dvakrát do mesiaca dochádza ku konzultovaniu vhodnosti zvolenej aktivity, ako aj jej plánovania, realizácie a vyhodnotenia. Takto v ideálnom prípade prejdú za jeden akademický rok všetkými fázami (krokmi) service learningu – prípravou, akciou, reflexiou, evalváciou a oslavou. V závere letného semestra sa na spoločnom bloku študenti a študentky stretávajú, aby prezentovali ostatným realizované aktivity a výstupy, reflektovali vlastný proces učenia sa a vyhodnotili celý priebeh predmetu.

Zo spätných sebareflexií je zrejmé výrazne pozitívne reagovanie na zavedenie predmetu service learning, ale predovšetkým uvedomenie si svojich silných a slabších stránok, rozvoj širokého spektra kompetencií vrátane prípravy a úspešného zrealizovania zmysluplných projektov. Študenti a študentky UMB aj takouto činnosťou dokladujú svoje schopnosti aplikovať počas štúdia nadobudnuté vedomosti v praxi.

8. Príklady aktivít

V tejto časti uvádzame niekoľko príkladov service learningových aktivít, ktoré zorganizovali študenti a študentky UMB v Banskej Bystrici v akademickom roku 2013/2014.

Názov projektu: „Podarujme nádej“

Týmto projektom skupina študentov a študentiek reagovala na potrebu pomoci ľuďom, ktorí sa ocitli v nepriaznivej situácii. Išlo o klientov a klientky krízového strediska Domu sv. Alžbety (krízové stredisko pre deti a osamelých rodičov), pre ktorých pripravili tvorivé dielne, čím sa pokúsili rozvinúť ich zručnosti pri vyrábaní vianočných predmetov. Tie sa v záverečnej fáze snažili speňažiť na vianočných trhoch. Pre organizujúcu skupinu táto aktivita okrem iného viedla aj k získaniu prehľadu o chode krízového centra (pri práci sa zoznámili s deťmi, matkami, zamestnancami), kde sa ako sociálni pracovníci a pracovníčky môžu v budúcnosti uplatniť. Do aktivity sa zapojil aj Detský domov v Novej Bani.

Názov projektu: „Živá knižnica“

Projekt bol určený žiakom a žiačkam stredných škôl a jeho hlavným cieľom bolo poukázať na problematiku zdravotného postihnutia, segregácie Rómov a Rómok, sexuálnej orientácie a pod. prostredníctvom skutočných príbehov, ktoré „čítajú“ ľudia priamo

Service to learn, learning to serve.

žiakom a žiačkam. Snahou tohto projektu bolo odbúravanie stereotypov, prejavov rasizmu a xenofóbie a uskutočnil sa v spolupráci s organizáciou Amnesty International. Priamej aktivite predchádzalo školenie študentiek za tzv. „knihovníčky“.

Názov projektu: „Tvorivé dielničky pre deti i mamičky“

Projekt realizovala študentka v spolupráci s o. z. Klub Pathfinder – Prieskumník. Spolu s ďalšími dobrovoľníkmi pripravila pre deti z nízkoprahového centra Kotvička detské tvorivé dielne. Jej aktivita pomohla úspešne naštartovať sériu tvorivých dielní v tomto zariadení, ktoré naďalej pokračujú.

Názov projektu: „Carneval Kokobongo“

Projekt reagoval na priamu potrebu krízového strediska pre deti a osamelých rodičov – Dom sv. Alžbety. Cieľom projektu bolo spestriť deťom voľný čas, naučiť ich rozoznávať základné druhy zvierat a formou zábavy rozvíjať ich kreativitu. Študentky okrem zaujímavého programu zabezpečili prostredníctvom oslovenia sponzorov pre deti hračky do tomboly a podarilo sa im rozvinúť spoluprácu v podobe dobrovoľníctva v rámci poobedňajšieho klubu detí v tomto zariadení.

Názov projektu: „Psíkom v núde naporúdzi“

Projekt spočíva v zbierke pre občianske združenie Pes v núdzi a jeho cieľom bolo spropagovať združenie pomocou zbierky a pomôcť organizácii darovanými predmetmi.

Tímu sa pre občianske združenie Pes v núdzi podarilo vyzbierať jedlo pre psov, obojky, misky, deky a dezinfekčné prostriedky.

Názov projektu: „Tvorivé dielne pre seniorov“

Projektom realizovaným v Domove sociálnych služieb Hrochoť vytvorili študentky priestor na precvičenie jemnej motoriky, kreativity a estetiky klientov a klientok sociálnych služieb. Hlavným cieľom bolo zrealizovať tvorivé dielne pri príležitosti Veľkej noci na základe požiadavky zariadenia sociálnych služieb. Zaujímavosťou je, že študentky oslovili s prosbou o sponzorstvo formou rozmanitého materiálu (napr. vyfúknutých vajec a podobne) obyvateľov miestnej komunity, na čo obyvatelia obce Hrochoť reagovali veľmi pozitívne.

Názov projektu: „Charitatívna zbierka“

V projekte Charitatívnej zbierky pre detský domov „Mauricius“ v Kremnici išlo o zorganizovanie predvianočnej zbierky oblečenia a školských potrieb, čím chceli študentky zlepšiť situáciu detských klientov a klientok.

Názov projektu: „Lezečkovica“

V spolupráci s Horoklubom ŠK UMB v Banskej Bystrici sa študentom a študentkám podarilo zrealizovať projekt pod názvom Lezečkovica. Toto netradičné horolezecké podujatie pre deti a širokú verejnosť malo za cieľ získať dobrovoľnou zbierkou finančné prostriedky, ktoré boli

použité na podporu misijnej cesty do Afriky pre študentku Máriu Dudákovú.

Názov projektu: „Hľadanie opičieho kráľa“

Cieľom projektov s využitím pohybových a animačných aktivít – Hľadanie opičieho kráľa a Po stopách Šmolkov bolo umožniť deťom aktívne tráviť voľný čas inovatívnymi činnosťami. Okrem pohybových aktivít deti formou zábavy rozvíjali svoju tvorivosť prostredníctvom hier.

Názov projektu: „Univerzitná noc literatúry“

Aktivita reagovala na neprítomnosť viditeľnejšej angažovanosti vzdelávacích inštitúcií, ale aj študentov a študentiek na kultúrnom živote mesta. Jej cieľom bolo priblížiť súčasnú literatúru verejnosti inovatívnym spôsobom prostredníctvom série verejných čítaní a sprievodných akcií. Šírením kultúry a umenia skupina študentov a študentiek UMB a Akadémie umení chcela prispieť k zachovávaniu kultúrnych hodnôt, zvyšovaniu pozitívneho vzťahu verejnosti k umeniu, k tvorbe spisovateľov/umelcov a špecificky k čítaniu. Účasťou širokej verejnosti vrátane detí a Nepočujúcich bolo cieľom podujatia ukázať možnosti kultúry a umenia pri odstraňovaní bariér a stereotypov a vedení spoločnosti k bezpredsudkovému vnímaniu a porozumeniu.

9. Tím service learningu na UMB

doc. PhDr. Alžbeta **BROZMANOVÁ GREGOROVÁ**, PhD.

Katedra sociálnej práce PF UMB v Banskej Bystrici

alzbeta.gregorova@umb.sk

+421 48 446 4781

- PhDr. Miroslava **TOKOVSKÁ**, PhD.
Katedra sociálnej práce PF UMB
miroslava.tokovska@umb.sk
- Mgr. Jana **ŠOLCOVÁ**, PhD.
Katedra sociálnej práce PF UMB
jana.solcova@umb.sk
- Mgr. Zuzana **HEINZOVÁ**, PhD.
Katedra psychológie PF UMB
zuzana.heinzova@umb.sk
- Mgr. Lívia **NEMCOVÁ**, PhD.
Katedra pedagogiky PF UMB
livia.nemcova@umb.sk
- PaedDr. Lenka **ROVNANOVÁ**, PhD.
Katedra pedagogiky PF UMB
Lenka.rovnanova@umb.sk
- PaedDr. Jaroslav **KOMPÁN**, PhD.
Katedra telesnej výchovy a športu FF UMB
jaroslav.kompan@umb.sk
- doc. PhDr. Katarína **CHOVANCOVÁ**, PhD.
Katedra romanistiky FF UMB
katarina.chovancova@umb.sk
- PaedDr. Zuzana **BARIAKOVÁ**, PhD.
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy FF UMB
zuzana.bariakova@umb.sk
- Mgr. Martina **KUBEALAKOVÁ**, PhD.
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy FF UMB
martina.kubealakova@umb.sk

Service to learn, learning to serve.

10. Literatúra a odkazy

V tejto časti ponúkame výber základnej sekundárnej literatúry a zdrojov, ktoré sa zaoberajú problematikou service learningu.

- Alliance for Service-Learning in Education Reform. "Standards of Quality for School-based Service Learning", 1995. Dostupné na: <http://tncampuscompact.org/files/qsbc.pdf>
- BERBER KAYE, C.: *The Complete Guide to Service Learning*. Minneapolis, 2010. 275 s.
- BERMAN, S.: *Service Learning*. Thousand Oaks, 2006. 202 s.
- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. (Ed.): *Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Bratislava, 2012. 208 s.
- BUTIN DAN, W.: *Service-learning in Higher Education*. New York, 2010. 174 s.
- CLAUS, J. – OGDEN, C.: *Service Learning for Youth Empowerment and Social Change*. New York, 2004. 198 s.
- COLBURN, K. – NEWMARK, R.: *Service-learning Paradigms*. Indianapolis, 2007. 218 s.
- COOPER, M.: *The Big Dummy's Guide to Service-learning: 27 Simple Answers to Good Questions on: Faculty, Programmatic, Student, Administrative, Non Profit Issues*, 2005. Dostupné na: <http://www.fiu.edu/-time4chg/Library/bigdummy.html>
- CRESS, Ch. M.: *Learning through Serving*. Sterling, 2005. 153 s.
- DEWEY, John: *Rekonštrukcia liberalizmu : Z politickej filozofie klasického pragmatizmu*. Bratislava, 2001. 678 s.

- DUNCAN, D. – KOPPERUD, J.: *Service-learning Companion*. Boston, 2008. 137 s.
- *Essential Elements of Service-learning*. National Service-learning Cooperative, 1999. Dostupné na: <https://www.nationalserviceresources.gov/online-library/items/m0791#.U8TWdk0U-Uk>
- EYLER, S. J. – GILES, E. D. – STENSON, M. Ch. – GRAY, J. Ch.: *At A Glance: What We Know about The Effects of Service-Learning on College Students*. Faculty, Institutions and Communities, 1993 – 2000.
- *Faculty Toolkit for Service-Learning in Higher Education*. Dostupné na: <http://www.servicelearning.org/sites/default/files/appropriation-lapse.html>
- FARBERY, K.: *Change the World with Service Learning*. Lanham, 2011. 107 s.
- FISKE, B. E.: *Learning in Deed. The Power of Service-Learning for American Schools. A report From National Commission on Service Learning*. Battle Creek, 2001. 61 s.
- GALLAGHER, L. – PLANOWSKI, E. – TARBELL, K.: *Faculty Guide to Service-Learning : Information and Resources for Creating and Implementing Service-Learning Courses*. University of Colorado Denver. Dostupné na: <http://www.ucdenver.edu/life/services/ExperientialLearning/foremployers/Documents/UC%20Denver%20Faculty%20S-L%20Guide.pdf>
- CHAPDELAINE, A.: *Service-learning Code of Ethics*. Bolton, 2005. 217 s.
- JACOBY, B. et al. *Service-Learning in Higher Education. Concepts and Practices*. San Francisco, 1996. 381 s.
- KELSHAW, T.: *Partnerships for Service-learning*. San Francisco, 2009. 297 s.
- KOLB, D. A.: *Experimental Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey, 1984.

- KOLIBA, J. Ch. – CAMBPELL, K. E. – SHAPIRO, C.: The Practice of Service Learning in Local School-Community Context. In: *Educational Policy*, No. 20, 2006, s. 685 – 686.
- LABÁTH, V.: Tréningové metódy vo vyučovaní. In: Rapoš, I. (Ed.): *Občan a demokracia. Metodická príručka*. Bratislava, 1999, s. 11 – 20.
- LIPČÁKOVÁ, M. – MATULAYOVÁ, T.: Service-learning vo vzdelávaní v sociálnej práci. In: *Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci*. Prešov, 2012, s. 183 – 191.
- McKNIGHT CASEY, K.: *Advancing Knowledge in Service-learning*. Greenwich, 2005. 233 s.
- McPHERSON, K.: *Learn, Serve, Succeed*. Minneapolis, 2011. 118 s.
- MOORE, M. – LIN LAN, P. (Eds.): *Service-learning in Higher Education*. Indianapolis, 2009. 412 s.
- MURPHY, T. – TAN JON, E. C. (Eds.): *Service-learning and Educating in Challenging Contexts*. London, 2012. 240 s.
- ONDRUŠEK, D. – LABÁTH, V.: *Tréning? Tréning. Učenie zážitkom*. Bratislava, 2007. 227 s.
- ROOT, S. et al.: *Improving Service-learning Practise Research on Models to Enhance Impacts*. Greenwich, 2005. 234 s.
- SALTMARSH, J. – ZLOTKOWSKI, E.: *Higher Education and Democracy*. Philadelphia, 2011. 404 s.
- SKYBA, M. – ŠOLTÉSOVÁ, D.: *Service-learning v Prešove. Manuál pre organizácie*. Prešov, 2012. 24 s.
- STRAIT, J. et al.: *The Future of Service-learning*. Sterling, 2009. 236 s.
- *University of Wisconsin-Madison: Service-Learning and Community-Based Research: Manual for Community Partners*. Dostupné na: <http://www.morgridge.wisc.edu/community/documents/Community%20manual.doc.pdf>
- XING, J. – HOK KA MA, C.: *Service-learning in Asia. Curricular Models and Practices*. Hong Kong, 2010. 175 s.
- <http://www.centrumdobrovolnictva.sk/>

Service to learn, learning to serve.

Názov:	Service learning Pomáhajme (si) navzájom O stratégii service learning
Autor a autorky:	Alžbeta Brozmanová Gregorová Zuzana Bariaková Zuzana Heinzová Katarína Chovancová Jaroslav Kompán Martina Kubealaková Lívia Nemcová Lenka Rovňanová Jana Šolcová Miroslava Tokovská
Editor:	PhDr. Marek Stachoň, PhD.
Technická redaktorka:	© Martina Kubealaková
Jazyková korektúra:	autorky
Náklad:	500 ks
Rozsah:	38 strán
Vydanie:	prvé
Miesto vydania:	Banská Bystrica
Rok vydania:	2013
Vydavateľ:	Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Agentúra
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR
pre štrukturálne fondy EÚ

ITMS: 26110230077

Rozvoj inovatívnych foriem vzdelávania na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici
Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ